

УДК 340.1

Дутка Христина Ігорівна,
здобувач кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЮСТИЦІЇ: АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА

У статті аналізується ряд нормативних джерел, зокрема, концепцій та програм, які містять основні положення щодо завдань та напрямів розвитку вітчизняної юстиції. Автором виявляються основні тенденції та напрямки розвитку сфери юстиції в Україні. Визначається вплив інтеграційних устремлінь нашої держави на процесі реформування системи органів юстиції. Особлива увага приділяється характеристиці засадничого змісту міжнародної програми «План дій Україна – ЄС».

Ключові слова: Європейський Союз, захист прав і свобод, європейські стандарти, програма розвитку, реформа, юстиція.

Постановка проблеми. Період кінця ХХ – початку ХХІ століття характеризується інтенсифікацією міжнародних відносин, що обумовлює зміни в усіх сферах суспільного життя. Помітно зросла роль загальноправових принципів, зокрема, визнання та захист основних прав людини, гарантованість їх реалізації, відбувається поступова уніфікація національних законодавств та їх інтеграція до міжнародного законодавства. Загалом, інтеграційні та глобалізаційні процеси як визначальні тенденції розвитку світу стали актуальним предметом дискусії науковців протягом останніх років.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти інтеграції України в європейський правовий простір досліджуються багатьма сучасними правниками, зокрема, такими як: Д. Б. Азральян, О. М. Бандурка, Т. О. Білозерська, С. К. Дудар, Н. А. Железняк, О. В. Зеркаль, Н. В. Сюр, В. Г. Ченкова, М. В. Чечетов та багатьма іншими. Разом із цим, майже відсутні комплексні дослідження нормативно-правових актів у сфері юстиції, що породжує ряд проблем у дослідженні проблематики його функціонування та розвитку і, відповідно, певні прогалини у загальному розумінні цього правового явища.

Постановка завдання. Основною метою даного дослідження є виявлення основних тенденцій розвитку сфери юстиції в Україні. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких основних завдань: проведення аналізу нормативних джерел (концепцій та програм розвитку), які містять положення щодо перспектив реформування вітчизняної юстиції; визначення основних напрямів та завдань її подальшого розвитку.

У свою чергу, основними методами наукового пізнання обрано герменевтичний та прогностичний. Герменевтичний метод використовується для проведення аналізу та інтерпретації текстів нормативно-правових. Прогностичний – уможливорює визначення основних шляхів та перспектив подальшого розвитку юстиції в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом останнього десятиліття тривають дискусії щодо можливості приєднання України до Європейського Союзу. Цей

крок передбачає проведення в нашій державі ряду трансформацій в різних сферах суспільного життя, зокрема, в сфері юстиції. Відповідність європейським принципам та стандартам – основна вимога до кожної країни-претендента до вступу в ЄС. У 2013 році було сформовано ряд пропозицій щодо приєднання України до ЄС, що знайшли своє відображення у тексті проекту Угоди про асоціацію України з ЄС [9]. Один з розділів даного документу присвячено питанням юстиції, свободи та безпеки, а важливою метою співробітництва у цій сфері визнано утвердження верховенства права та зміцнення відповідних інституцій, зокрема у сфері правоохоронної діяльності, встановлення правосуддя, насамперед зміцнення судової системи, покращення її ефективності, гарантування її незалежності та неупередженості.

У свою чергу, План дій Україна – ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки заклав фундамент для такого співробітництва, передбачаючи широкий спектр заходів, зокрема, за напрямками управління кордонами та віз, міграції і притулку, боротьби із злочинністю і тероризмом, а також зміцнення судової влади, верховенства права та належного управління. У тексті документу також передбачен конкретні дії, спрямовані на розвиток сфери судочинства, питань затримання та ув'язнення, а також відповідного правового співробітництва [5].

Досягнення таких далекоглядних цілей, означених міжнародною спільнотою, можливе лише за умови неухильного дотримання Україною обраного напрямку, а також відповідного фінансового, організаційного та нормативного забезпечення відповідних заходів з боку держави. Правовою основою реформування можна вважати ряд документів, які визначили головну мету і завдання майбутніх перетворень в таких галузях юстиції як: нотаріат, система кримінальної та ювенальної юстиції, правоохоронні органи, судова влада та система забезпечення безоплатної правової допомоги. Розглянемо їх детальніше.

Міністерство юстиції є центральним органом державної виконавчої влади у сфері юстиції, певним державним центром організації юстиції. І хоча воно й не охоплює весь зміст цього явища, не уособлює у собі всю сферу юстиції, проте організовує й координує основні питання її функціонування, розвитку та взаємодії з відповідними органами інших держав. Так, наприклад, Міністерством України підписано ряд угод, меморандумів та програм про взаєморозуміння та співробітництво у сфері юстиції, з такими державами як Росія, Білорусь, Республіка Корея, Грузія, Лівія, Румунія, Франція, Польща, Естонія, Латвія, Македонія, Китай, Греція та ін. Ці документи стали базовими у питаннях співпраці та взаємного розвитку у напрямках обміну юридичною інформацією, особливо в галузі найважливіших правових реформ; організації роботи Міністерства юстиції та установ юстиції, а також судів; підвищення кваліфікації працівників юстиції; законопроектній роботі; розробці концепцій правових актів та забезпечення їх реалізації; обміну експертами в галузі юстиції щодо функціонування судів та ін. [7].

Крім того, Міністерство юстиції є розробником ряду програм та концепцій національного характеру, направлених на розвиток як сфери юстиції в цілому, так і на удосконалення окремих її галузей. Щодо галузевих актів, слід згадати, наприклад, про такий документ як Меморандум між Міністерством юстиції України та Всеукраїнською громадською організацією «Академія нотаріату України» про співпрацю, спрямовану на підвищення фахового рівня нотаріусів. Предметом цього документу визначено співпрацю сторін у навчально-методичній, науковій, редакційно-видавничій діяльності; проведення заходів, спрямованих на підвищення фахового рівня нотаріусів, помічників нотаріусів, консультантів державних нотаріальних контор, спеціалістів з питань нотаріату головних управлінь юстиції, навчання стажистів. Загалом, цей документ заклав основи для

подальшого співробітництва у сфері розвитку та вдосконалення системи підготовки і підвищення кваліфікації нотаріусів, загального забезпечення реформування нотаріату [4].

Концепція реформування кримінальної юстиції України визначила за основну мету підвищення ефективності даної сфери юстиції для забезпечення прав і свобод людини. У свою чергу, за основні визначено такі завдання як: перебудова організаційно-функціональної структури кримінальної юстиції відповідно до норм реформованого законодавства; реформування процедури досудового розслідування; реорганізація системи органів досудового розслідування, функціональне відмежування їхньої діяльності від діяльності розвідувальних і контррозвідувальних органів; забезпечення ефективності кримінального судочинства; посилення захисту прав та інтересів потерпілих, гарантоване відшкодування завданої злочином шкоди та ін.

Концепцією розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні визначено за необхідне удосконалення системи профілактики дитячої злочинності на основі застосування відновних та проактивних методик; забезпечення ефективного правосуддя щодо неповнолітніх, які вчинили правопорушення, з урахуванням вікових, соціально-психологічних, психофізичних та інших особливостей розвитку; сприяння розвитку відновного правосуддя та створення ефективної системи реабілітації неповнолітніх, які вчинили правопорушення, з метою їх перевиховання та ресоціалізації. При цьому, метою цієї Концепції стала побудова в Україні повноцінної системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх, спроможної забезпечити законність, обґрунтованість та ефективність кожного рішення щодо дитини, яка потрапила у конфлікт із законом, пов'язаного з її перевихованням та дальшою соціальною підтримкою [3].

Проект Концепції реформування правоохоронних органів України також визначив низку завдань, серед яких: формування сучасної ефективної системи правоохоронних органів; організація на нових засадах служби у правоохоронних органах; створення сучасної системи підготовки та перепідготовки кадрів для системи правоохоронних органів; запровадження дієвої системи державного та громадського контролю за діяльністю правоохоронних органів.

Передбачається, що зазначені заходи сприятимуть реалізації основної мети – вдосконаленню діяльності правоохоронних органів України (система кримінальної юстиції) в умовах демократичної, правової держави шляхом оптимізації їх завдань і функцій, структури та чисельності, фінансового, матеріально-технічного, організаційно-правового й кадрового забезпечення [6].

Стратегічний план розвитку судової влади України на 2013–2015 роки, затверджений Радою суддів України та Державною судовою адміністрацією України у грудні 2012 року, визнав за основну мету загального розвитку правосуддя в державі реальне утвердження верховенства права у суспільстві і забезпечення кожній людині права на справедливий судовий розгляд у незалежному та неупередженому суді та визначив як основні сім стратегічних завдань:

1. Зміцнення незалежності суддів та самостійності судів;
2. Покращення стану фінансування та ефективне використання ресурсів;
3. Чесність у відправленні правосуддя;
4. Доступ до правосуддя;
5. Інноваційне використання технологій та вдосконалення судових процедур;
6. Професіоналізм і процес його безперервного вдосконалення;
7. Громадська довіра [8].

Розглядаючи сферу юстицію як складне, системне та багатфункціональне правове явище, слід торкнутися в тому ж контексті і питання правової допомоги як одного з основних завдань юстиції. Так, серед основних правових актів, за допомогою яких здійснюється нормативно-правове забезпечення функціонування та розвитку вітчизняної юстиції, необхідно відзначити і такий важливий документ як *Державна цільова програма формування системи безоплатної правової допомоги на 2013–2017 роки*. Метою цієї Програми стало розроблення та здійснення комплексу заходів правового, організаційного та економічного характеру, спрямованих на забезпечення доступу до безоплатної правової допомоги осіб, які мають на неї конституційне право і потребують такої допомоги.

Серед основних завдань визначено такі як: удосконалення нормативно-правової бази, що регулює функціонування системи безоплатної правової допомоги; проведення інформаційно-роз'яснювальної кампанії серед суб'єктів права на безоплатну правову допомогу, адвокатів, органів, уповноважених здійснювати затримання, арешт чи взяття під варту осіб, органів місцевого самоврядування та громадських організацій; створення комплексної інформаційно-аналітичної системи забезпечення надання безоплатної правової допомоги (далі – комплексна інформаційно-аналітична система); створення та забезпечення функціонування мережі центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги; запровадження механізму безперервного навчання, зокрема, професійної підготовки та підвищення кваліфікації адвокатів, залучених до надання безоплатної правової допомоги, працівників центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги [1].

У результаті аналізу вищезазначених актів уявляється можливим зробити наступні узагальнення.

На сучасному етапі державотворення Україна проходить складний шлях реформування різних галузей державно-суспільно життя, зокрема, сфери юстиції. Беручи до уваги євроінтеграційні процеси, що наразі мають місце в державі, слід відзначити важливість приведення всіх сфер суспільного життя до відповідних міжнародних стандартів. Це не тільки забезпечить подальший розвиток держави, але й стане запорукою забезпечення основних прав та свобод людини, реалізації демократичних принципів взаємовідносин у державі. І однією з перших таких змін потребує сфера юстиції.

Зазначимо, що за останні роки було прийнято ряд документів, які заклали правову основу реформування сфери юстиції. Головними напрямками перетворень визначено, зокрема, такі: нотаріат, система кримінальної та ювенальної юстиції, правоохоронні органи, судова влада та система забезпечення безоплатної правової допомоги.

Кожна із зазначених вище програм та концепцій розвитку чітко визначає мету: удосконалення діяльності, забезпечення права, співпраця, підвищення ефективності, утвердження верховенства права. Узагальнюючи завдання, передбачені основними положеннями документів, що були проаналізовані в тексті статті, можна визначити, що фактично вони розподіляються на три види:

- 1) науково-технічне та фінансове забезпечення;
- 2) структурні;
- 3) функціональні перетворення.

Так, до першої групи можна віднести навчально-методичне, наукове та нормативно-правове забезпечення, використання новітніх технологій, покращення фінансування у галузі. До другої – перебудова та удосконалення структури (в тому числі

створення окремих органів та систем контролю), організація додаткових служб та органів для забезпечення функціонування галузі. Третю групу складають завдання щодо реформування процесуальної діяльності та її функціонального розмежування.

Висновки. Як вбачається з наведеного, усі галузі юстиції потребують змін. І не тільки законодавчих. Мова йде про необхідність підвищення загального рівня кваліфікації кадрів, визначення та чіткого розмежування їх повноважень, створення належних умов роботи, зокрема, фінансового та технічного забезпечення та ін. Безперечно, реалізація визначених завдань потребує часу і значних зусиль. Разом із цим, тільки за умови неухильного виконання кожного із завдань можна говорити про позитивні зрушення та трансформації як сфери юстиції, так і сфери суспільно-правового життя в цілому. А це, у свою чергу, стане запорукою реалізації міжнародних принципів і стандартів захисту прав і свобод.

Список використаних джерел

1. Державна цільова програма формування системи безоплатної правової допомоги на 2013 – 2017 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/section/453>.
2. Концепція реформування кримінальної юстиції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/311/2008>.
3. Концепція розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/597/2011>.
4. Меморандум між Міністерством юстиції України та Всеукраїнською громадською організацією «Академія нотаріату України» про співпрацю, спрямовану на підвищення фахового рівня нотаріусів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0001323-10>.
5. План дій Україна – ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_956.
6. Проект Концепції реформування правоохоронних органів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF47A00A.html#.
7. Список чинних міжнародних міжвидомчих договорів Міністерства юстиції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/23135>.
8. Стратегічний план розвитку судової влади України на 2013 – 2015 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://court.gov.ua/22578/>.
9. Угода про асоціацію між Україною та ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/docs/Agreement/AA_Body_text.pdf.

Дутка Х. И. Современные тенденции развития юстиции: анализ законодательства

В данной статье анализируются ряд нормативных источников, в частности, концепций и программ, содержащих основные положения относительно задач и направлений развития отечественной юстиции. Автором выявляются основные тенденции и направления развития области юстиции в Украине. Определяется влияние интеграционных устремлений нашего государства на процессе реформирования системы органов юстиции. Особое внимание уделяется характеристике основополагающего содержания международной программы «План действий Украина – ЕС».

Ключевые слова: Европейский Союз, защита прав и свобод, европейские стандарты, программа развития, реформа, юстиция.

***Dutka Kh. I. Modern progress of justice trends:
analysis of legislation***

This article examines a number of legal sources, including concepts and applications with basic provisions on the objectives and directions of the national justice system. The author revealed the main trends and developments in the field of justice Ukraine. Determine the impact of integration aspirations of our country in the process of reforming the system of justice. Particular attention is paid to the characterization of the fundamental content of the international program «Action Plan for Ukraine – EU».

Keywords: European Union, protection of the rights and freedoms, European standards, program development, reform, justice.

